

Gamal engkultúr.

Leitanger.

1.) Engmarka var det som var på heimaböen. Det som var utanfor bögarin var det som var kalla útmarkaslette. Öska og ákerlege er namn som er i brúk endá. Det er gamal áker som er atlagd til grasmark. Tjúkkeng og tódeng er namn som er i brúk endá og býur eng som er godt hevda og haldi. Smáeng eller smágras er helst mark som lite og iukje vert hevda. Nokkanna namn enn enghög og smáhög kjemur ein ikkje. Det meste av útmarkaslette var stultavdslette.

2.) Rydjing.

Rydjinga av småskog og kratt vart gjört um váren, men det vart mykje brúka á halda småskogen reid med laúving. Vár helst kalla tráddünjar. Røingstarbeid vart det kalla. Dünjane let ein rotna. Hár ein brende dünjane vart oska brúka til gjödsel. Oska av bartre var lite gagn, men oska av laúvskog var god gjödsel. Det var brúkt á rydja stein som lóg i dagin, so ei overflate. Dykking, so pass at dei sume stein fekk brúka langorv eller kvihenting.

3) Mosevaksen eng.

Det einaste som var brúkt var oska og fin sand og eija som vart strödd på marka. Det vart ikkje sått grasfjö på slik mark. Det var ikkje brúkt á avla fjö. Í túnn eng eller áker som vart atlagt til eng, brúkte dei soya hágfjö på lávegsluet um váren og sádde.

4. Myr og vassjúk eng. Vatning.

Dei tok upp veitar (holveitar) í myr og vassjúk mark. Veitane vart atsette med stein. Vatning var mykje brúkt.

i eldre tid. Dei leidde vatnet i store veitar og brukte
lange rekkor som dei brukte vatnet ut over eng og
åker med.

Gjødsling.

Engmarka fekk lite gjødsl. Det meste av gjødsla
vart brukt i åkeren. Uttøttar vart ikkje gjødsla med
vintergjødsl. Høstamök vart alltid brukt i åkeren.

Det som var tilovers av smalamök vart brukt til eng-
gjødsling. Eng som vart gjødsla med vintergjødsl
vart ofte kalla læng og fott for hevdafot. Det var elles
brukt å samla mold og sopp i ei dyngja eit lite stykke
frå hūsa.

7.) Det var vanleg å setja uthūsa slik at heodvatn
leig ut over marka. Det var og vanleg å grava små
grefter i jorda so heodvatnet (landet) fekk spreida seg
betre. Det vart kalla heodasig. Det var ^{ikkje} vanleg å
leggja åkiane slik at heudasiget rann utover böen.
Ivertimot var det vanleg tattot å grava tverrveitar i
övre kanten på åkeren um høsten for at ikkje vinter-
vatnet skulde reisa med beste åkermolda og skola ut
over böen. På kvar gard var det ei soppdyngja med
hūsa. Dei tok då torv og mold og köyrde saman i ein
dünge og sopp frå hoggeotabben og rusk or künnet, so
sto dei suttlevatn, vaskevatr og mattpotta ut på
soppdyngja, når dette fekk leggja og gjinast vart det
god mök. Dei brukte ho helst på åkeren og det vart
godt korn eller slik hevd.

8. Det var brukt både høstgjødsling og vårgjødsling.
Det som vart gjødsla um høsten vart ikkje gjødsla
um våren. Høstamök vart ofte spreidd um høsten.

Smalamök alltid um varen. Gjödelskøyninga har me
skive um i våromarbeidet. Det vart um varen gjort
soleis med spreidinga: Dei tok kvar dunge for seg og
brükte grev og slo ho utover i ein ring, so vart det
breidt utover med tverekor. I 1870 åra tok dei til å
få køyrekjerror, men det var fåe som hadde råd å kjøpa.
So den gamle måten med måkledar heldt seg lenge
etter dei fyrste kjerrone kom i bruk. Kor tid skiftet
vart gjennomført er ikkje godt å seia, det vart ikkje
so brått skifte, den gamle arbeidsmåten heldt seg jam-
sides den nye, lenge framover. Tverekor t. d. er endå i bruk
sume stader.

9) Det var i eldre tid brukt å lata husedyna beita både
eng og utstøttar. Dei gjorde det truleg ikkje med tanke
på at marka skulde verta gjødsla. Den gjødsla som
husedyna ta etter seg på bøen, var simplare enn den som
vart lagna ved innføring. Dei gamle forstod nok at
det var til skade for enga å beita so sterkt både
haust og vår. Det var forløgsa um varen som gjorde at
beisti måtte ut og greida seg sjötue so snart det vart
fåi tilbba. Dei brükte elles mykje hjelpefor t. d. lyng,
sanz, stav, ris og rakelaur (laursmid). Det vart ikkje
å ha nokke engstykke som vart feda for beiting, for dei
kom so langt at det vart sått künsteng. Og so når dei
sok til med frukt. tre og bartuskor. Det var same marka
som vart beita både haust og vår, og alt vart beita. Um
varen var det heimebøen fyrst og stölsmarka sist. Um
hausten var det stöloggjenda fyrst og heimebøen til slutt.
(6.) Etter at det vart gjennomført utskifting på engmark,
vart det so at ein kvar fekk ställa seg meir etter eige

ynskje. I 1887-88 var den første utofting på heimeboen som var verkeleg. Det vart då slutt med sambeiting på heimeboen og folk fekk gjuda inn kvar sin eigedom. Folk tok meir til å spara beste boen for beiting. So det vart mest beita på simplare mark.

11) Det var vanleg å jamna utoes den gjødsla som låg att etter dyra. Det var gjort både um våren og hausten etter beitinga var slutt. Dei brukte då ei klubbe som var ein kjopp med bøyg i enden, pålag slik som den som er nemnd frå Fetesdal. Dei kalla det møkaklubba.

12) Det hende seg at Kyne og smalen låg ute, serleg smalen, men til Kyne hadde dei mange stader sūmarfjøs. Dei var bygde i utoanten av bøgarøen slik at dei fekk bruke gjødsla. Denne gjødsla vart spreidd um våren. Det var visstnok ikkje nokon som hadde meir enn ein sūmarfjøs. Desse vart bruke um haust og vår, for beita vart slepte på stølen og etter dei kom heim um hausten.

13) Innhegninga, var ikkje bruke.

14) Grindgang eller Kveing har vore bruke til saüene på den måten at dei sette upp store grindar etter so stor saüeflokken var, grindane var bitne saman med vidjor i endane. Når dei skulde kviast let dei upp eine grinda, so saüene vart beia inn. So vart den grinda slengd att, so låg saüene i Kvi um natte. Um morgonen vart dei slepte ut att. Kvi stod på same plass i 2 netar. Då låg det att so mykje hevd at den plassen som Kvia hadde stått på var fullt hevda. Kvia vart so flott. Kviane vart helst bruke på engmark. Der som gjødsla låg for fjukt vart det Kora utoes med ei riva. Noko serleg reidskap Gjennes ein

5
ikkje til vart bruk. Grindgang er gått ut bruk for
lenge sidan. Eller utskiftingane kom har det ikkje
vore serleg i bruk. Dette vart kalla å kvia sauene.
Det var brukt ium hausten men ikkje ium våren.
Når sauene kom på heimstolen vart det bruka ser-
skilde hus å ha lambi inne ium natte. Dette kalla
dei lambahus. Sauene låg ute i stölstiai. Um morgonen
vart dei mjölka. Lamba vart so slepte ut og gjekk på
beite saman med möene. Saumjökk var god og feit,
dei rörde ho og brukte til svært attåt maten.

15.) Grindane var ofte so nær husa at ein ikkje attast
var og björn. Ein kjemmer ikkje til at det har vore iupp-
sett küssemann for å skrama iedgr.

16.) Det var heller ikkje bruka å liggja vakt ved grindane.

17.) Har ikkje vore bruka å halda gjeter åt sauene.

18.) Har ikkje vore bruka sauehus som stod på hjul.

19.) Ordet kve er i bruk og tyder eit lite gjerde. Oftast ved
det sakt t. d. på stölen der dei har slike små gjerde at dei
har slept beisti inn på kvii (kvena). Tröd er og i bruk,
serleg vert det kalla tröd på stölane, der seta kanskje
står tett, millom og ved seta vert det mykje hakka av
beist, dette kallast eit tröd (trödi, tránao). Stöd er nok
og i bruk, men ikkje i samband med beiting, det vert
brukt i mangstags lydnam t. d. raukstöd (for ein tillaga
plass til å setja lauvrauk på), hagestöd der som det er
planke hage o. s. v. Stöd kallast helst båtstöd og nauststöd,
der det er tillaga gamal plass til båt og naust. Stöl er
det same som seter. Ein har namnet Træene, det er no
eit inngjerdad engmarkstykke som før har vore bruka til
beiting.

20) Ved setrane hadde dei gjerde som dei slo. Var kalla stöls-gjerde. Dette er gammalt. Stölsgjerdä har ikkje vorte nedlagde og vert framleides brüka som slättemark. Stölsgjerdet vart gjödsla på vanleg måte ved at dei tok av stölsmöka og breidde üt. Resten av stölsmöka vart köyrd heim på heimebåen um vinteren. Ho vart helst brüka i kornåker.

21) Ved sida av hüsdyrgjödset brüka ein tang, oska og sild. Tang vart teke or sjäen på ütffjora sjö og köyrd üt på böen. Det var berre dei som büdde nær sjäen som brükte det. Oska brükte alle som hadde jord. Um vinteren samta dei all oska i tünnor og breidde um våren på böen, helst so tidleg som snöen var gådd. Det vart mykje milkklöer eller oskagjödset. Sild vart og brükt som gjödset. Det var slik småsild (müssa) som var for små og brüka til kakesild. Elles krefte det og at dei brükte störe sild og bristling til gjödset. Dei tok ofte so mykje sild ved notkast at det ikkje künde brükast til folkemat alt med det var etande. Dei köyde då sild üt på böen og brükte som gjödset. Det vart mykje gras eller sildegjödset.

Oppnotert av
 Erling Preilit
 etter samtale med
 Bendik Preilit (88 år gammel.)

3289

N. J. VANGSNES
 FRESVIK - SOGN

0888

P. O. F. ~~Had.~~ Leikanger

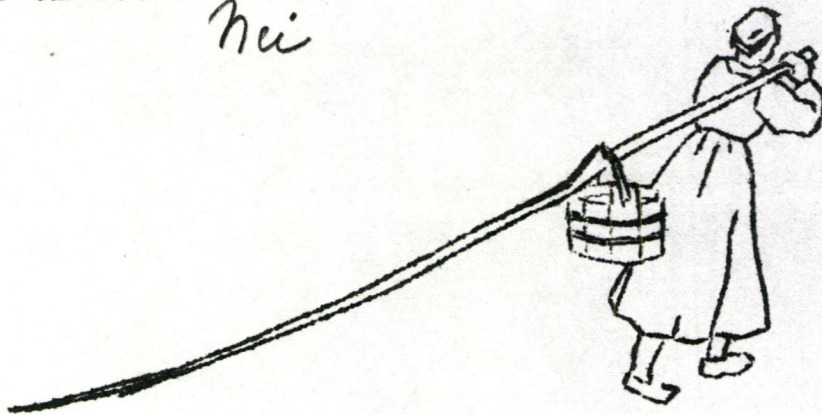
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEMUSEUM
BYGDØY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over aksla, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampla over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Nei

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Nei

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Nei

3285

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

N. J. VANGSNES
FRESVIK - SOGN